

The Journal of Academic Social Science Studies

International Journal of Social Science
Volume 2 Issue 1, p. 1-23, Summer 2009

ASARCIK/SAMSUN AĞZI – II (ÜNSÜZLER)*

ON PHONOLOGIC STRUCTURE ASARCIK DIALECT – II (CONSONANTS)

Doç. Dr. Mehmet Dursun ERDEM
Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Abstract

Understanding the phonologic structure of the Turkish language, is not possible to examine not only the written language. Investigation and examination of the local dialects of Turkish language will shed light on many points that can not be understood. Dialect studyings are directly resource of Turkish Language. It also contributes other disciplines such as ethnology, etymology, sociology, history, folklore and etc. This paper includes subsequents of compilation which is compiled from Asarcık (district of Samsun), phonologic structure of Asarcık dialect and it's countryside dialects by us. It is used narrow-area method while compiling. Our compilation study contains detailed compiling dialects' all towns and villages of Asarcık (district of Samsun). It is examined phonologic data of Asarcık's dialects; and also is compared this data with the other Anatolian dialects.

It is not possible to understand the structure of the Turkish language, its'function and characteristics by only investigating it through recognised official written and standardised language. Therefore studying and searching the local language of the Turkish language brings light to questions not understandable. Additionally dialect studies not only being source of a direct reference for the Turkish language but also has an indirect input for the sciences such as ethnology, etymology, sociology, history and folklore. Asarcık is a centre where the ethnologic mixture is intensely populated. In order to study the Turkish tribes who settled here need to identify the region's dialect effciently. As a result of the data that will be gathered through the Asarcık dialect analysis, will enable to question the correctness of the information of the history. With this announcement we will be showing the results of our study on Asarcık dialect During the study in Asarcık central and reached the whole villages where the data gathered. Method of narrow field selected, the entries have been considered in as much detail as possible. Particular attention will be given to Asarcık dialect's phonologic results. Also these phonological results will be compared with the surrounding dialects and the Turkish of Turkiye; in phonologic context other dialects and Asarcık dialect's smilarity and differences variations will be demonstrated.

Keywords: Dialect, The Dialects of Anatolia, Samsun, The Dialect of Asarcık, Phonetic

* Bu makale Asarcık Ağzı isimli yüksek lisans tezimin bir ünlüler bölümünden meydana getirilmiştir.

Öz

Türk dilinin ses yapısını anlamak, sadece yazı dilini incelemekle mümkün değildir. Türk dilinin yerel ağzlarının araştırılması ve incelenmesi anlaşılamayan birçok noktaya ışık tutacaktır. Ağız çalışmaları doğrudan Türk dili için kaynak niteliği taşıyan veriler olmakla beraber, etnoloji, etimoloji, sosyoloji, tarih, folklor gibi birçok bilime de dolaylı olarak katkı sağlamaktadır. Bu makalede Samsun ili Asarcık ilçesi ağzı üzerine yaptığımız çalışmanın ses bilgisi sonuçları yer almaktadır. Çalışmamızda metot olarak dar saha yöntemi seçilmiştir. Çalışma kapsamında Samsun'a bağlı Asarcık ilçesinin belde ve köylerinin tamamına ulaşıp ayrıntılı derleme yapılmıştır. Makalemizde, Samsun ili Asarcık ilçesi ağzının özellikle fonolojik verileri üzerinde durulmuştur. Ayrıca bu fonolojik veriler Türkiye Türkçesi ağzıları ile karşılaştırılmıştır.

Türk dilinin yapısını, işleyişini ve özelliklerini anlamak, sadece standartlaşan ve yazı dili özelliğini kazanan resmi dili incelemekle mümkün değildir. Dolayısıyla Türk dilinin yerel ağzlarının araştırılması ve incelenmesi birçok anlaşılamayan noktaya ışık tutmaktadır. Ayrıca ağız çalışmaları doğrudan Türk dili için kaynak niteliği taşıyan veriler olmakla birlikte, bunun yanında etnoloji, etimoloji, sosyoloji, tarih, folklor gibi birçok bilime de dolaylı katkı sağlamaktadır. Çünkü Asarcık etnolojik karışımın yoğun olduğu tarihi bir merkezdir. Buraya yerleşen Türk unsurlarının incelenmesi için bölgenin ağız özelliklerinin iyi tespit edilmesi gerekmektedir. Asarcık ağzının incelenmesi ile ortaya çıkacak veriler, tarihî bilgilerin gerçekliğinin sorgulanmasını sağlayacaktır. Bu makalede Asarcık ağzı üzerine yapılan çalışmanın sonuçları ortaya konulmuştur. Çalışma kapsamında Asarcık merkez ve köylerinin tamamına ulaşıp derlemeler yapılmıştır. Metot olarak dar saha yöntemi benimsenmiş olup, kayıtların elden geldiğince ayrıntılı bir şekilde yapılmasına özen gösterilmiştir. Makalede, Asarcık ağzının özellikle fonolojik verileri üzerinde durulmuştur. Ayrıca bu fonolojik verilerin çevre ağzılar ve Türkiye Türkçesi ağzıları ile karşılaştırılması yapıp; fonolojik anlamda diğer ağzılarla Asarcık ağzının birleşen yönleri ve farklılaşan varyasyonları ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ağız, Anadolu Ağzıları, Samsun, Asarcık Ağzı, Ses Bilgisi

2.1.2. ÜNSÜZLER

2.1.2.1. Ünsüz Çeşitleri

Asarcık ağzında, yazı dilinde bulunan 21 ünsüzün yanında, bu seslerin çevresinde oluşmuş çeşitli ünsüzler vardır. Bunları şöyle sıralayabiliriz: Ą, Ç, F, ğ, ħ, ĩ, k, K, L, ñ, T, v. Bu ünsüzlerden bazıları bölge ağzında sistemli olarak görülürken, bazıları kişisel kullanımlarla sınırlı kalmıştır.

ą: Bu ses bölge ağzında düzenli olarak görülmez. Bir konuşmacının ağzında sadece bir iki kez geçmiştir. Kişisel bir kullanım sonucu karşımıza çıkar. j ve c arası bir boğumlanma noktasına sahiptir.

piċomayı(<pijamayı) 14/15

Ç: Katı, patlamalı, tonlu diş eti ünsüzü “c” ile yine katı, patlamalı, tonsuz diş eti ünsüzü “ç” arasında boğumlanan, bir bakıma “c” ile başlayıp “ç” ile tamamlanan müşterek boğumlanmalı bir ünsüzdür.¹ Özellikle Gülveren ve yöresi ağzında görülür.

¹ SAĞIR, “Anadolu Ağzılarında Ünsüzler”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1995*, TDK Yay., Ank. 1997, s. 394-395.

geÇmiye(<geç-mi-ye<geçmeye) 26/13, nöbetÇi(<nöbetçi) 24/167,
nöbetÇiniñ(<nöbetçinin) 24/168, saldırdıkÇa(<saldırdıkça) 24/178, uğradıkÇa(<uğradıkça)
24/178

F: v ile f arası boğumlanan ve daha çok f'ye yönelik bir sestir.² Kılavuzlu ve yöresi ağzında görülür.

Furamam(<Fur-a-ma-m<vuramam) 11/11, Furmah(<vurmak) 11/4, pilāF(<pilav)
14/232, pilāFıñ(<pilavın) 14/227

ğ: Bu ünsüz bölge ağzında sistemli olarak görülen bir art damak ünsüzüdür. Kalın veya yarı kalın ünlülerle hece kurar. Kelime başında ve ortasında yer alan ö-ü ünlüleriyle hece kurduğunda, boğumlanma noktasını biraz geriye çekerek yarı kalın ünlülerin oluşmasına neden olur. Aslında damak ünsüzlerinin hepsinde görülen bu durum Orta Anadolu ağızlarını karakterize eder.³

gerğünlü(<gerginliği) 14/61, gómüşler(<göm-müş-ler <gömmüşler) 20/2,
gönderürük(<gönder-ür-ük<göndeririz) 23/22, görünen(<görünen) 26/1, götdüm(<göt-ür-düm)
16/18, güdüyoh(<güd-ü-yo- h<güdüyoruz) 15/20, gün(<gün) 25/8, güneş(güneş) 21/31,
örgüsü(<örgüsü) 7/77, vergülü(<vergili) 5/48

Ayrıca, Kılavuzlu ve yöresi ağzında daha çok h ünsüzüne dönüşen kelime sonu k ünsüzü, Gülveren ve yöresi ağzında çoğunlukla ğ ünsüzüne dönüşür.

bacağları(<bacakları) 24/63, gardaşuğ(<ğarım-daş-uğ<kardeşiz) 24/91, yağdı(<yağdı)
24/145, yoğ(<yok) 24/58

h: Asarcık ağzında yoğun olarak karşımıza çıkan bir artdamak ünsüzüdür. Hırıltılı, sızıcı ve sedâsız bir ünsüzdür.⁴ Artdamak ünsüzü k'lar ve bazen h'ler sistemli olarak h'ye dönüşmektedir.

çahmah(<çakmak) 21/20, çihâr(<çıklar) 6/10, çocuh(<çocuk) 14/6, çoh(<çok) 26/10,
ğalhacah(<ğalh-acah<kalkacak) 1/6, goyúyoh (<goy-u-yo-h<koyuyoruz) 14/196,
güdüyoh(<güd-ü-yo-h<güdüyoruz) 15/20, hâliyle(<haliyle) 18/2, hârbine(<harbine) 17/1,
hâsdâniye(<hastaneyeye) 15/2, hışır(<hışır) 21/35, muhdarlıh(<muhtarlık) 26/6

h̄ Bu ünsüz de sızıcı, ötümlü bir gırtlak ünsüzüdür. Bölge ağzında çok görülmez. Birkaç alıntı kelimeye karşımıza çıkar.

hadda(<hatta) 6/40, hâsdam(<hastam) 6/16, hókümetlüymüş(<hükümetliymiş) 3/24

k̄ Bölge ağzında sistemli olarak kullanılan bir art damak ünsüzüdür. Kelime başındaki k-‘lar genellikle daha arkadan boğumlanan bir k-/g- veya K sesine dönüşürler. İç ve son seslerdeki k'lar ise h olur.⁵ Asarcık'ta Gülveren ve yöresi ağzında ise bu iç ve son sesteki k'ların sızıcılaşma yerine ötümlüleşmeyi tercih ederek g'ye dönüştükleri görülmüştür. k̄ ünsüzü boğumlanma noktasını geriye çektiğinden kalın veya yarı kalın ünlülerin oluşmasına neden olur.

² SAĞIR, “Anadolu Ağızlarında Ünlüler Ünsüzler”, 3. Uluslar Arası Türk Dil Kurultayı 1996, TDK Yay., Ank. 1999, s. 995.

³ KORMAZ, “Ağızların Tarihi Devirlerle Bağlantısı Üzerine”, Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni, TDK Yay., Ank. 1999, s. 63.

⁴ OLCAY, EA, s. 29.

⁵ GÜLENSOY-BURAN, Tunceli Yöresi Ağızlarından Derlemeler, Boğaziçi Yay., İst. 1992, s. 18.

döküldü(<dök-ül-dü<döküldü) 21/7, kōmüſü(<kōmüſü) 24/115, kōpürü(<kōpür-ü<kōpürür) 12/43, kōtek(<kōtek) 3/27, kōy(<kōy) 26/1, külüm(<külüm) 7/69, kūmbetiñ(<kūmbetin) 21/5, óküz(<öküz) 15/22, yedük(<ye-dü-k<yedik) 22/6

K: Tonsuz, patlayıcı ön damak ünsüzü k ile tonlu, patlayıcı ön damak ünsüzü g arasında bir ünsüzdür.⁶ Asarcık ağzında çok görülen bir sestir. Aynı sesin artdamaklı şekli de vardır.

alduK(al-du-k<aldık) 24/32, bezleneceK(bezle-n-ecek<bezlenecek) 14/1, böyük(<büyük) 26/1, eKmeK(ekmek) 10/59, gelemiceK(<gel-e-me-ecek<gelemeyecek) 1/15, güccüK(küçük) 8/18, Kiſi(<kiſi) 6/23, teK(<tek) 20/22, telliK(<terlik) 14/163, yabduK(<yab-du-k<yaptık) 24/33

Ŗ: Bu ses, asarcık ağzında bir kişinin ağzından tespit edilmiştir. Sadece “ekmek” kelimesinde karşımıza çıkar. k ile h arası bir ünsüzdür. Şu örneklerde görülür.

eŖmeŖ(<ekmek) 14/201, eŖmēyinen(<ekmek-ile-n) 14/199

⌈ Asarcık ağzında kalın ünlülerle beraber görülen ve sistemli olarak karşımıza çıkan ünsüzlerdendir. Gevşek boğumlanmalı ve akıcı bir sestir.⁷

aklīm(<aklīm) 24/7, biraħmıſlā(<biraħ-mıſ-la<biraħmıſlar) 15/3, hōcalār(<hocalar) 1/18, isdiyolār(<isde-yo-lar<istiyorlar) 25/6, lāfiñ(<lafın) 10/7, olmiyaydı(<ol-mi-ya-ydı<olmaydı) 14/19, tallāyı(<tarlayı) 18/7, urumlār(<rumlar) 4/1, yabdılār(<yab-dı-lar<yaptılar) 26/3

ñ: Türk dilinin bilinen en eski dönemlerinden beri dikkati çeken seslerinden biridir. Hemen hemen bütün Eski, Orta ve Yeni Türkçe dönemlerinin yazı dili durumundaki lehçe ve şivelerinden kalma metinlerdeki imlâları dolayısıyla, Türkoloji dünyasındaki çevri yazılarında “ng”, “ŋ” veya “ñ” gibi şekillerde tespit edilen bir sestir.⁸ Eskiden adı “sağır nun” olan dil ardı /N/ sesi, Anadolu ağızlarında oldukça yaygındır.⁹ ñ ünsüzünün boğumlanması, dil sırtının yumuşak damakta kapanması ile oluşur.¹⁰

biñ(<bin) 25/11, neresindensiñ(<neresindensin) 21/5, onuñ(<onun) 26/2, señ(<sen) 8/20, soña(<sonra) 6/37, sormicañ(<sor-ma-acak-ıñ <sormayacaksın) 4/30, soruñ(<sor-uñ) 24/176, uña(<ona) 1/32

T: t ile d arasında bir ses değerine sahiptir.¹¹ Sadece Gülveren ve yöresi ağzında bir konuşmacıda rastladığımız bu ses Şu örnekte görülür.

barıT(<barut) 24/8

v: Çift dudak v'sidir. Bölge ağzında sistemli olarak karşımıza çıkmaz. Ancak bazı konuşmacıların ağzında bu ses belirgin olarak hissedilir. Ayrıca bu ünsüz, yanına geldiği düz ünlüleri bazen yuvarlaklaştırır.

⁶ GÜLSEREN, MİA, s. 73.

⁷ AYDIN, AA, s. 45.

⁸ Hâlıl ERSOYLU, “Türkçenin Bazı Yabancı Kökenli Kelimelerindeki Damaksı Genizsileşme”, **İlmî Araştırmalar**, İlim Yayma Cemiyeti Yay., İst. 2000, s. 97.

⁹ Hendrik BOESCHOTEN, “Avrupa Türkçesinde Anadolu Ağızlarının Yansımaları”, **Türkçenin Ağızları Çalıştay Bildirileri**, Hz. A. Sumru ÖZSOY- Eser E. TAYLAN, Boğaziçi Yay. İst. 2000, s. 96.

¹⁰ SAĞIR, “Anadolu Ağızlarında Ünsüzler”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1995**, TDK Yay., Ank. 1997, s. 402.

¹¹ BOZKURT, “Kabil Avşar Ağzı”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1977**, Ank. 1978, s. 211.

davılınışlar(davıl-mış-lar<dağılımışlar) 5/7, dövümiş(<deviş-miş<değişmiş) 5/11, devleti(<devleti) 21/18, döven(<döven) 21/51, sıvacı(<sıvacı) 5/45, sovuğu(<sov-udu<soğudu) 7/19, yāv(<yahu) 15/1

2.1.2.2. Ünlü Ünsüz Uyumunun Bozulması

Türkçede bazı ünsüzler iki çeşittir. Bu ünsüzler ön damak ve arka damak olmak üzere ikiye ayrılırlar. Ön damak ünsüzleri sadece ince ünlülerle, arka damak ünsüzleri ise sadece kalın ünlülerle birlikte bulunur. Buna ünlü ünsüz uyumu denir.¹²

Asarcık ağzında bu uyumun k, g (>k̄, ğ) , ñ ünsüzlerinin ses çevresinde kısmen bozulduğu görülür. Ayrıca -ğ- ünsüzünün iki ince ünlü arasında erimesiyle kalın ve uzun ünlüler oluşmaktadır.¹³

döl(<değil) 5/34, gidecām(<gid-ecek-im<gideceğim) 8/43, ötāçede(<öte geçede) 4/34, yiçoh(<yi-ecek-(i)h<yiyeceğiz) 4/14

Asarcık ağzında arka damak ünsüzleri olan k̄ ve ğ; ö ve ü ünlüleriyle hece kurduğunda, bu ünlüleri kalınlaştırır.¹⁴

gétúk(<get-dü-k<gittik) 25/7, gómüşler(<göm-müş-ler<gömmüşler) 20/2, göndermiye(<gönder-mi-ye<göndermeye) 14/50, gönünü(gönünü) 15/34, kókümüz(<kökümüz) 19/10, kumbetiñ(<kümbetin) 21/5

2.1.2.3. Ünsüz Değişimleri

2.1.2.3.1. Ünsüzlerde Ötümlüleşme

Ünsüzlerde ötümlüleşme, kelimenin başında, ortasında ve sonunda olmak üzere üç kısımda meydana gelir.

2.1.2.3.1.1. Kelime Başında Ötümlüleşme

Kelime başında ötümlüleşme Asarcık ağzında sistemli olarak görülür. Ayrıca bu durum Güney Batı Türkçesinin ayırıcı bir ses özelliğidir.¹⁵ Eski şekillerin yanında ötümlüleşmenin Asarcık ağzında yerleşmiş olduğunu görmekteyiz.

k̄>ğ- değişimi:

Asarcık ağzında iyice yerleşmiş bir ötümlüleşmedir. Bölge ağzında Türkçe ve alıntı kelimelerin başındaki k̄'lar sistemli olarak ğ'ya dönüşmüştür.

ğapiye(<kapıya) 15/2, ğardaş(<kardeş) 20/8, ğavline(<kavline) 21/50, ğaynah(<kaynak) 26/20, ğışın(<kışın) 26/17, ğoyunu(<koyunu) 6/1, ğurmayda(<kurmayda) 21/2, ğurşun(<kurşun) 17/9

k->g- değişimi:

Asarcık ağzında sistemli olarak karşımıza çıkan bu ötümlüleşme, aynı zamanda Güney-batı şivelerinde bir kural olarak karşımıza çıkar.¹⁶ Eski Türkçedeki k-'lerin Batı

¹² ERCİLASUN, **KİA**, s. 104.

¹³ AYDIN, **AA**, s. 47.

¹⁴ KORKMAZ, **NYA**, s. 73.

¹⁵ bk. GÜNAY, **RİA**, s. 84.

¹⁶ KORKMAZ, **NYA**, s. 79.

bağmiyolār(<bag-mi-yo-lar<bakmıyorlar) 24/83, başgun(<baskın) 17/15,
başğa(<başka) 26/25, fağat(<fakat) 6/12, hağğaten(<hakikaten) 6/41,
kafğasyadan(<kafkasyadan) 20/6

-k->-ğ- *değişimi:*

Yaygın olmayan bu değişim sadece bir örnekte iki ünlü arasında kalan -k-'nın yumuşamasıyla -ğ-'ye dönüşmesi sonucu ortaya çıkmıştır.

delüğanlū(<delikanlı) 24/5

-k->-g- *değişimi:*

Alıntı ve Türkçe kelimelerdeki -k-'ler Asarcık ağızında bazen ötümlüleşerek -g-'ye dönüşür.

dëmeg gi(<demek ki) 15/10, diregleri(<direkleri) 26/1, esgi(<eski) 6/39,
herges(<herkes) 18/3, teg(<tek) 6/12

-k->-r- *değişimi:*

Bu değişim bölge ağızında bir örnekte karşımıza çıkar.

yürsek(<yüksek) 5/35

-ç->-c- *değişimi:*

Asarcık ağızında yaygın bir ses değişimidir. Sonunda ç bulunan kelimeler, ünlüyle başlayan eklerle genişletildiğinde, hece başında kalan ç'ler ötümlüleşir. Ayrıca bölge ağızında hece başındaki diğer ç ünsüzlerinin de ötümlüleştiğini görüyoruz²²

acılıh(<açlık) 2/8, bekci(<bekçi) 15/3, pıricinki(pıricinki) 14/234,
zıraatcılıh(<ziraatçılık) 5/27

-t->-d- *değişimi:*

Bu değişim Batı Türkçesinde oldukça yaygındır.²³ Asarcık ağızında da Türkçe ve yabancı kelimelerde bu değişime sistemli ve yaygın olarak rastlıyoruz. Ayrıca hece başındaki -t-'lerin de -d-'ye dönüştüğünü görüyoruz.

doħdur(<doktor) 15/9, edrafında(<etrafında) 10/92, hadda(<hatta) 6/40,
ħasdām(<hastam) 6/16, ħasdāniye(<hastahaneye) 15/2, işde(<işte) 1/2, mekdup(<mektup)
20/11, muħdarlıh(<muhtarlık) 26/6, üsdünü(üstünü) 18/7

-h->-y- *değişimi:*

Bu değişim bir örnekte karşımıza çıkar. İlk önce kelime göçüşmeye uğramış daha sonra bu değişim oluşmuştur.

meşşur(<mehşur<meşşur) 5/28

2.1.2.3.1.3. Kelime Sonunda Ötümlüleşme

-k->-ğ *değişimi:*

²² AYDIN, AA, s. 51.

²³ age., s. 51.

Asarcık ağızında görülen bu değişim, özellikle Gülveren ve yöresi ağzının ayırıcı bir özelliğidir. Kılavuzlu ve yöresi ağzında sızıcılaşan k'ların Gülveren ve yöresi ağzında ötümlüleştiği görülür.

ağalığ(<ağalık) 6/11, bekliyoğ(<beke-yo-ğ<bekliyoruz) 24/23, samanlığ(<samanlık) 25/26, yatıyoğ(<yat-ı-yo-ğ<yatıyoruz) 24/23, yoğ(<yok) 25/14

-k>-g değişimi:

Asarcık ağızında sistemli olarak görülmeyen bu değişim çok nadir olarak karşımıza çıkar.

düşüklüg(<düşüklük) 20/16

-ç>-c değişimi:

Bölge ağzında yaygın olmayan bu değişime şu örneklerde rastlarız.

ac(<aç) 6/13, gec(<geç) 1/4, hic(<hiç) 14/112

-s>-z değişimi:

Sadece bir örnekte karşımıza çıkan bu değişim yaygın değildir.

hergez(<herkes) 21/19

-t>-d değişimi:

Bu ötümlüleşme de Asarcık ağızında yaygın olmayıp birkaç kelimedede görülür.

eved(<evet) 15/19, nöbed(<nöbet) 24/23

-p>-b değişimi:

Birkaç alıntı kelimedede rastlanmıştır. Bununla birlikte -ıp/-ip, -up/-üp zarf-fiil eklerinin sonundaki -p'nin bölge ağzında, birkaç örnekte, -b'ye dönüştüğü görülür.

alıb(<al-ıb<alıp) 6/18, gaçıb(<gaç-ıb<kaçıp) 20/22, getirüb(getür-üb<getirip) 25/23, reçberliñi(<reñçperliğini) 2/12, tağıb(<takip) 3/26

2.1.2.3.2. Ötümsüzleşme

Asarcık ağızında, ötümsüzleşme ötümlüleşmeye nazaran çok azdır. Bu durum Batı Türkçesinin ötümlüleşme yönündeki eğiliminden kaynaklanır. Bahsedilen bu değişim Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu ağızlarında ötümsüzleşme yönünde de görülmektedir.²⁴

Asarcık ağızında ötümsüzleşme eğilimi azdır.

2.1.2.3.2.1. Kelime Başında Ötümsüzleşme

z->s- değişimi:

Asarcık ağızında sadece bir örnekte karşımıza çıkar.

sâten(<zaten) 5/32

d->t- değişimi:

Bölge ağzında sadece bir alıntı kelimedede görülür.

²⁴ AYDIN, AA, s. 52.

tökür(<doktor) 24/76

2.1.2.3.2.2. Kelime İçinde Ötümsüzleşme

-b->-p- değişimi:

Yaygın olmayan bu değişim birkaç örnekte karşımıza çıkar. Anadolu ağızlarında bu değişim, bilhassa yabancı kökenli kelimelerde görülür.²⁵

kirpit(<kirbit<kibrit) 24/11

-h̄->-ç- değişimi:

Bu değişim bölge ağızında yaygın olmayıp bir örnekte karşımıza çıkar.

aççı(<ahçı) 10/81

-h̄->-f- değişimi:

Bölge ağızında bir kelimedede sistemli olarak görülür.

afura(<ahıra) 15/32

-h->-t- değişimi:

Asarcık ağızında yaygın değildir. Bir konuşmacıda şahsî kullanım olarak tespit edilmiştir.

züttü(<Zühtü) 12/35

-v->-p- değişimi:

Bu değişim bölge ağızında bir örnekte görülür.

ğapalü(<kahvaltı) 3/30

-z->-s- değişimi:

Asarcık ağızında bu değişim birkaç örnek dışında görülmez.

dussuz(<tussuz) 14/200, ğasde(<gazete) 14/207, maydonoslu(<maydonozlu) 14/159

2.1.2.3.2.3. Kelime Sonunda Ötümsüzleşme

Yazı dilimizde kelime sonunda kurallı bir ötümsüzleşme mevcuttur. Asarcık ağızında benzeşmeler yoluyla oluşan hece sonu ötümsüzleşmeleri dışında, yazı dilinden herhangi bir farklılık görülmez.²⁶

2.1.2.3.3. Sızıcılışma

Asarcık ağızında kelime başında sızıcılışmaya rastlanmaz. Ancak kelime içinde ve sonunda sızıcılışma yaygın durumdadır.

2.1.2.3.3.1. Kelime İçinde Sızıcılışma

-k̄->-h̄- değişimi:

Bu değişimi, Doğu ve Orta Anadolu ağızlarında kurallı bir şekilde karşımıza çıkar. Bu değişim Asarcık ağızında da yaygın olarak görülür.

²⁵ CAFEROĞLU, "Anadolu Ağızları Konson Değişimleri", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1963**, TDK Yay., Ank. 1988, s. 5.

²⁶ bk. AYDIN, AA, s. 53.

birahmişlā(<birah-mış-la<birakmışlar) 15/3, çahmah(<çakmak) 21/20, çihartsinnar(<çahart-sın-nar<çıkartsınlar) 25/32, muh̄darlıh̄ (<muhtarlık) 26/6, oh̄ulūdu(<okulundu) 19/21, oh̄ur(<okur) 1/2, sıhdım(<sıh-dı-m<sıktım) 17/4, vah̄it(<vakit) 8/24, yoh̄sa(<yoksa) 2/2

Bölge ağzında -k̄->-ğ->-ğ- ve -k̄->-h̄- değişimleriyle sızıcılaşan ünsüzlerden sonra ünlüyle başlayan ekler geldiğinde, bu ünsüzler ya ikiz ünlünün oluşmasına veya ünlü uzamasına sebep olurlar.²⁷

ayāmñ(<ayağımın) 3/25, barmā(<barmağı) 3/6, çōmuş(<çoğumuş) 5/17, mezarlūñ(<mezarlığın) 4/20, topרא̄(<toprağa) 1/18, yapduu(<yaptığı) 14/56, yōdu(yoğudu<yoktu) 22/12

-k->-h- değişimi:

Bölge ağzında bu değişim yaygın değildir. Birkaç örnekte karşımıza çıkar.

ehim(<ekim) 14/256, şehil(<şekil) 14/134

-ç->-ş- değişimi:

Bu değişim Asarcık ağzında yaygındır. Kelime içinde, hece sonunda sızıcı veya patlayıcı bir ünsüzden önce meydana gelir.²⁸

āşda(<ağaçta) 25/20, aşduh̄(<aştık) 12/54, genşler(<geçler) 5/39, geşdiñ(<geş-di-ñ<geçtin) 19/30, ileşberlik(<rençperlik) 13/1

-d->-z- değişimi:

Bölge ağzında yaygın değildir. Bir örnekte karşımıza çıkar.

ğayzumiye(<kaydırmaya) 14/37

2.1.2.3.3.2. Kelime Sonunda Sızıcılaşma

-k̄->-h̄ değişimi:

Bu değişim kelime içindeki -k̄->-h̄- değişimi kadar yaygındır. Düzenli olarak görülür. Ancak Gülveren ve yöresi ağzında bazen sızıcılaşma yerine ötümlüleşmeyle karşılaşırız.

adamuh̄(<adamız) 19/1, bacah̄(<bacak) 17/7, bah̄(<bak) 26/12, çahmah̄(<çakmak) 21/20, çocuh̄(<çocuk) 15/4, çoh̄(<çok) 1/15, işliyoduh̄(işle-yo-du-h̄<işliyorduk) 6/4, uyanuh̄(<uyanık) 3/22, yoh̄(<yok) 25/25

-k>-h̄ değişimi:

Bölge ağzında fazla yaygın değildir. Bir örnekte karşımıza çıkar.

ibih(<ibik) 14/205

-ç>-s̄ değişimi:

Bölge ağzında bir örnekte karşımıza çıkar. Gerileyici benzeşme yoluyla meydana gelen bir değişimdir.

üs sefer(<üç sefer)²⁹ 12/52

²⁷ bk. AYDIN, AA, s. 54.

²⁸ age., s. 55.

-ç>-ş değişimi:

Asarcık ağzında düzenli olarak tespit edilen bu değişim, -k̄>-h̄ değişimi kadar yaygın değildir.

ğaş(<gaç) 15/44, geş(<geç) 6/27, üş(<üç) 1/11

2.1.2.3.4. Sürekli Ünsüzler Arasındaki Değişimler

Asarcık ağzında akıcı yani sürekli ünsüzler arasındaki değişimler bir hayli yaygındır. Bu değişim çok az olarak kelime başında görülür. Sürekli ünsüzler arasındaki değişimlerin asıl görüldüğü yer kelime içidir. Süreklileşme ise yok denecek kadar azdır.

2.1.2.3.4.1. Kelime Başında Sürekli Ünsüzler Arasındaki değişimler

h->f- değişimi:

Yaygın bir değişim değildir. Asarcık ağzında sadece bir örnekte karşımıza çıkar.

fendeklerde(<hendeklerde) 23/5

n->l- değişimi:

Sadece bir konuşmacıda tespit edilen bu değişim bölge ağzında yaygın değildir.

lisan(<nisan) 14/260

v->m- değişimi:

Bir alıntı kelimedede karşımıza çıkar.

mefât(<vefat) 19/5

v->h̄- değişimi:

v->h̄- değişimi bölge ağzında yaygın değildir. Birkaç örnekte tespit edilmiştir.

h̄ur(<vur) 11/10, h̄urmaḥ(<vurmak) 11/17

2.1.2.3.4.2. Kelime Ortasında Sürekli Ünsüzler Arasındaki Değişimler

-r->-l- değişimi:

Anadolu ağızlarında sık rastlanan değişimlerdenidir.³⁰ Asarcık ağzında kelime içinde hece başında ve hece sonunda rastlanır.

bilāderim(<biraderim) 19/13, diyelek(<diyerek) 11/15, geçelek(<geçerek) 14/178, goşalāḥ(<koşarak) 12/52, güleşine(<güreşine) 23/24, ileşberlik(<rençperlik) 13/1, selbes(<serbest) 24/50

-l->-n- değişimi:

Anadolu ağızlarında çok sık rastlanılan bu değişim, Asarcık ağzında “ile” edatının kelimelere ekleşmesi sırasında meydana gelir. “ile” edatındaki “-l-” ünsüzü ekleşirken birkaç istisna dışında, -n-‘ye dönüşür.

balfaynan(<balta-ile-n) 15/25, bebēnen(<bebek-ile-n) 14/8, beniminen(<benim-ile-n) 15/28, göyunnan(<goyun-ile-n) 25/12, topalnan(<topal-ile-n) 17/11

²⁹ bk. CAFEROĞLU, “Konya İlinin Ermenek Ağzı”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten* 1972, TDK Yay., Ank. 1989, s. 2, üs<üç

³⁰ KORKMAZ, NYA, s. 90-91; AYDIN, AA, s. 56.

-d->-c- değişimi:

Bu değişim Asarcık ağızında “şimdi”³¹ kelimesinde sistemli olarak tespit edilmektedir.

şimci(<şimdi) 10/3, şinci(<şimdi) 10/165

-f->-h- değişimi:

Bölge ağızında yaygın olmayan bir değişimdir. Bir örnekte karşımıza çıkar.

mustaha(<Mustafa) 22/15

-ğ->-v- değişimi:

Asarcık ağızında bazı kelimelerde -ğ->-v- değişimi tespit edilmiştir. Bu değişim sistemli olmayıp az görülen bir değişimdir.

davılmışlar(<davıl-mış-lar<dağılmışlar) 5/7, dövümiş(<deviş-miş <değişmiş) 5/11, dövüñ(<döven) 21/51, sovuğu(sovu-du<soğudu) 7/19, yıvığıh(<yıv-acak-(ı)h<yıgacağız) 14/128

-ğ->-y- değişimi:

Asarcık ağızında ğ sesi genelde düşmüştür. Bazı istisnalar dışında Kılavuzlu ve yöresi ağızında tamamen eriyen ğ ünsüzü, kısmen Gülveren ve yöresi ağızında varlığını sürdürmektedir. ğ ünsüzü bazı kelimelerde düşmemiş ve yerini y ünsüzüne bırakmıştır.

buydayla(<buğdayla) 26/24, deydümeden(<değdirmeden) 15/38, eyer(<eğer) 14/122, eylendirici(<eğlendirici) 6/26, gulayıñı(<kulağımı) 10/46, köpeydi(<köpeğiydi) 15/1, öylen(<öğlen) 1/5

-m->-n- değişimi:

Asarcık ağızında çok fazla görülmeyen bir değişimdir. Birkaç kelimedede düzenli olarak karşımıza çıkar.

çarşanbadan(<Çarşamba'dan) 24/21, gönşusu(<komşusu) 1/30, şindi(<şimdi) 1/1

-m->-ñ- değişimi:

Bölge ağızında aslî şeklini devam ettiren bir kelimedede karşımıza çıkar.

doñuz(<domuz) 24/94

-n->-ñ- değişimi:

Bu değişim eski şekillerin devam etmesi suretiyle ortaya çıkar. Yazı dilinde n olan ünsüz, bölge ağızında aslî şeklini koruyarak ñ olarak kendisini gösterir.

baña(<bana) 15/23, oña(<ona) 26/15, yeñi(<yeni) 7/10

-n->-r- değişimi:

Asarcık ağızında bu değişim bir örnekte karşımıza çıkar.

merfez(<menfez) 26/14

-v->-h- değişimi:

³¹ “şimdi” kelimesi için bk. AYDIN, *age.*, s. 56; Nurettin DEMİR, “Alanya Ağızlarında Şimdi'nin Varyantları”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten* 1995, TDK Yay., Ank. 1997, s. 99-114.

Bu değişim de bir örnekte tespit edilmiştir.

pilāhını(<pilavını) 14/239

-v->-m- değişimi:

Bölge ağzında yaygın olmayan bu değişim bir örnekte görülür.

ğonserme(<konserve) 14/243

2.1.2.3.5. Süreklileşme

Süreksiz ünsüzlerin sürekli ünlülere dönüşmesi bölge ağzında fazla görülmeyen bir durumdur. Asarcık ağzında şahsî kullanımdan doğan ve düzenli olmayan bir b->m- değişimi vardır. Sadece bir örnekte karşımıza çıkar.

moşudu(<boşudu) 25/11

2.1.2.3.6. Süreksizleşme

Asarcık ağzında süreksizleşme birkaç örnekten öteye gitmez. Bu durum Anadolu ağızlarındaki genel temayüle uygundur.³² Süreksizleşme bölge ağzında çoğunlukla kelime başında görülür.

j->c- değişimi:

Bu değişim bir örnekte karşımıza çıkar.

cendarma(<jandarma) 24/174

-j->-c-, -ç- değişimi:

-j->-c-, -ç- değişimi de düzenli olmayıp, birkaç örnekte karşımıza çıkar.

picaması(<pijama) 14/1, piçomayı(<pijamayı) 14/15

v->b- değişimi:

Bir örnekte karşımıza çıkan bu değişim yaygın olmayıp istisnadan ibarettir.

bar(<var) 14/211

y->g- değişimi:

Bölge ağzında “yine” kelimesinde bu değişim sistemli olarak karşımıza çıkar.

gine(<yine) 1/16, ginelik(<yinelik) 14/224

2.1.2.3.7. Süreksiz Ünsüzler Arasındaki Değişimler

Asarcık ağzında fazla görülmeyen bir değişimdir. -t->-p- değişimi olarak bir alıntı kelime de karşımıza çıkar.

ponpos(pontus) 21/18

2.1.2.4. Kelime İçinde Ünsüz Benzeşmesi

Bir kelime de yan yana gelen veya söyleyişte birbirini takip eden iki kelimedenden birinin sonunda bulunan ünsüzle, diğerinin başında bulunan ünsüz birbirlerine tesir ederler.³³ Bu tesir esnasında boğumlanma noktaları birbirine yakın iki ünsüzden biri, diğer ünsüzü kendisine benzeştirir. Bu durum ünsüz benzeşmesinin oluşmasına neden olur.

³² AYDIN, AA, s. 57.

³³ Tahsin BANGUOĞLU, *Türk Grameri, Birinci Bölüm: Sesbilgisi*, İst. 1959, s. 6.

İçses ünsüz benzeşmesine çok rastlanan Anadolu ağızları, bu bakımdan zengin bir malzemeye sahiptir.³⁴ Bu benzeşmeler ilerleyici ve gerileyici olarak iki şekilde meydana gelirler. Asarcık ağzında gerileyici benzeşme örnekleri daha çoktur.

-nl->-nn- benzeşmesi:

Asarcık ağzında sistemli ve çok görülen bir ilerleyici benzeşmedir. n ünsüzüyle biten bir kelimeye l ünsüzüyle başlayan bir ek eklenirse, l sesi ilerleyici benzeşme yoluyla n'ye dönüşür. Avurt-dişi sesi olan l ünsüzü, önündeki ünsüzle çok defa benzeşir.³⁵

annamam(<anlamam) 25/7, bunnar(<bunlar) 1/2, ennü(<enli) 14/213, göyunnarıñ(<koyunların) 6/29, nişannaduñ(<nişan-na-du-h <nişanladık) 8/15, ormannımiş(<ormanlıkmış) 5/17, unnarı(<onları) 1/1, yannarı(<yanları) 26/5, zamannar(<zamanlar) 15/36

-nl->-ll- benzeşmesi:

Gerileyici benzeşme yoluyla meydana gelen bu benzeşme, bölge ağzında bir örnekte düzenli olarak karşımıza çıkar. Asarcık ağzında bu benzeşmeye çok az rastlanılır. Çünkü -nl- daha çok ilerleyici benzeşmeyle -nn- olur.

öllār(<onlar) 3/1

-rl->-ll- benzeşmesi:

Asarcık ağzında yaygın bir gerileyici benzeşme örneğidir. Bazı alıntı ve Türkçe kelimelerde karşımıza çıkan bu benzeşme, ekleşme esnasında kelime sonundaki r, gerileyici benzeşme yoluyla l ünsüzüne dönüşür.

amballārımız(<ambarlarımız) 2/9, apóllōnan(<hoparlör-ile-n) 1/6, diller(<di-ller<derler) 26/14, fahıllıh(<fakirlik) 20/16, gelille(<gel-il-le <gelirler) 6/8, misillik(<misirlik) 11/3, nellerde(<nerelerde) 17/20, tallasında(<tarlasında) 15/21, yelleşdük(<yelleş-dük<yerleştik) 25/20

-rn->-nn- benzeşmesi:

Asarcık ağzında gerileyici benzeşme yoluyla birkaç kelimeye düzenli olarak karşımıza çıkar. Bu benzeşme ekleşme sırasında meydana gelir.

ğannı(<karnı) 5/4, ğannını(<karnını) 15/25

-şs->-ss- benzeşmesi:

Bölge ağzında birkaç örnekte karşımıza çıkar. Ekleşme esnasında meydana gelir

ğoymussuñ(<goy-mus-suñ<koymuşsun) 14/108, ğussuñ(<gus-suñ <kuşsun) 10/142

-ts->-ss- benzeşmesi:

Asarcık ağzında bazı fiil çekimlerinde meydana gelen bu benzeşme yaygın değildir.³⁶

gisse(<gis-se<gitse) 14/46

-zs->-ss- benzeşmesi:

³⁴ CAFEROĞLU, "Anadolu Ağızlarında İçses Ünsüz Benzeşmesi", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1958*, TDK Yay., Ank. 1988, s. 2.

³⁵ Emil BOEV, "Bulgaristan-Türk Ağızlarında İçses Konson Benzeşmesi", *Bilimsel Bildiriler 1972*, TDK Yay., Ank. 1972, s. 216.

³⁶ bk. AYDIN, AA, s. 59, gêssek, gëssiñ

Yöre ağızında en çok rastlanan gerileyici benzeşme türüdür. Ekleşme sırasında meydana gelir.

bulamassıñ(<bul-a-mas-sıñ<bulamazsın) 25/18, çalışmassañ (<çalış-mas-sañ<çalışmazsan) 13/29, çıhamassıñ(<çıha-mas-sıñ <çıkamazsın) 5/36, demessek(<de-mes-se-k<demezsek) 24/111, etmessek (<et-mes-se-k<etmezsek) 4/47, olımassa(<ol-mas-sa<olmazsa) 14/71, satamassıñ(<sat-a-mas-sıñ<satamazsın) 13/28, vurmassa(<vur-mas-sa <vurmazsa) 24/37

-hm->-mm- benzeşmesi:

Bu benzeşmeye Anadolu ağızlarında “mehmet” isminde rastlanılır.³⁷ Ancak Asarcık ağızında bir başka isimde de bu benzeşmeye rastlarız.

ammet(<Ahmet) 21/10, memmed(<Mehmet) 3/5

-nm->-mm- benzeşmesi:

Asarcık ağızında ekleşme sırasında birkaç kelimeye karşımıza çıkar. ekleşme sırasında meydana gelir.

bölümmüş(<böl-üm-müş<bölünmüş) 5/15, dökümme(dök-üm-me <dökünme) 20/17

2.1.2.5. Benzeşmezlik

Benzeşmezlik, bir kelime içinde, birbirine bitişik ya da uzak olan ve boğumlanma yerinde birbirinin eşiti iki ayrı boğumlanma hareketinin, iki ayrı boğumlanma yerinde iki ayrı boğumlanma hareketi hâline girmesi demektir.³⁸

Yazı dilinde ötümlülük ötümsüzlük bakımından ünsüzler uyuma girerler. Bu uyum Asarcık ağızında yerleşmiş durumda değildir.

beşde(<beşte) 25/5, böyüdü(<böyü-t-dü<büyüttü) 19/6, enişdemenin (<enişde-mine-n<eniştem-ilen) 3/1, esgiden(<eskiden) 18/1, işde(<işte) 6/10, seferberlikde (<seferberlikte) 20/1, taraftan(<taraftan) 17/6, yatdı(<yat-dı<yattı) 14/9

Benzeşmezliğin sebeplerinden biri de ç sesinin, hece sonunda yerini süreklisi olan ş'ye bırakmasıdır. Bu durum süreklilik süreksizlik yönünde bir benzeşmezliğe sebep olmaktadır. Bu benzeşmezlik hem komşu kelimeler arasında hem de ekleşme sırasında meydana gelir

āşda(<ağaça) 25/20, aşduh(āş-du-h<aştık) 12/54, gençler(<gençler) 5/39, geşdiñ(<geş-di-ñ<geçtin) 19/30, üç denesi(<üç tanesi) 1/11

Bazı alıntı kelimelerde r ünsüzünün tekrardan kaçınılarak bu ünsüzlerden birinin l'ye çevrilmesi sonucu benzeşmezlik meydana gelir.³⁹

bilāderim(<biraderim) 19/13

2.1.2.6. Ünsüz İkizleşmesi

Ünsüz ikizleşmesi bir kelimeye çeşitli sebeplerle bir ünsüzün iki defa söylenmesi veya boğumlanmasıdır. Kelime şekillerinin bir özelliği, her unsurun tek bir fonksiyona sahip

³⁷ bk. CAFEROĞLU, “Anadolu Ağızlarında İçses Ünsüz Benzeşmesi”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1958**, TDK Yay., Ank. 1988, s. 8.

³⁸ GÜLENSOY, “Rumeli Ağızlarının Ses Bilgisi Üzerine Bir Deneme”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1984**, TDK Yay., Ank. 1987, s. 130.

³⁹ bk. AYDIN, AA., s. 61, bilāder

olmasıdır. Gramer fonksiyonu unutulmuş veya değişmiş olurken onu ifade eden başka bir unsur kelimeye katılır.⁴⁰ Asarcık ağzında c, ğ, l, m, n, ş, t ünsüzlerinin kelime içinde ikizleştiği görülür.

aşşā(<aşağı) 15/36, emme(<ama) 19/6, emmimiz(<amıca<amca) 25/5, eşşek(<eşek) 6/36, ğattiyen(<katiyyen) 14/58, güccüK(<küçük) 8/18, yenniklik(<yeğnilik) 15/27, zatten(zaten) 14/66

2.1.2.7. İkiz Ünsüzlerin Tekleşmesi

Asarcık ağzında çok fazla görülmeyen ünsüz tekleşmesi Türkçe ve alıntı kelimelerde karşımıza çıkar.

evelki(<evvelki) 20/1, ıSız(ıSSız) 3/18

2.1.2.8. Ünsüz Düşmesi

Bölge ağzında ünsüz düşmesi kelime başında, ortasında ve sonunda meydana gelir.

2.1.2.8.1. Kelime Başında Ünsüz Düşmesi

Ünsüzlerin kelime başında tamamen düşmesi Türk dillerinde geniş ölçüde yayılmamıştır.⁴¹ Asarcık ağzında kelime başında ünsüz düşmesi fazla görülmez. Bir örnekte ş-düşmesine rastlarız.

indi(<şimdi) 24/61

İki kelime arasında meydana gelen ulamalarda ikinci kelimenin başındaki hece düşerek önceki kelimeye ekleşir. Bunun sonucunda ya ikiz ünlüler oluşur ya da birinci kelime ünsüzle bitiyorsa yeni bir hece ortaya çıkar. Ulama neticesinde Asarcık ağzında kelime başında g-, ğ-, ĩ-, ĩ-, ş-, v- ünsüzlerinin düştüğü görülür.

bi_ün(<bir gün) 24/157, dere_azanı(<dere kazanı) 10/74, her_ānede(<her hanede) 13/32, iki_ece(<iki gece) 24/79, mi_ötürüyom(<mi götür-ü-yo-m<mi götürüyorum) 24/124, ne_ābar(<ne haber) 12/24, safā_eldiñiz(<safa gel-di-ñiz<sefa geldiniz) 24/3, şindi_acım(<şimdi hacım) 6/34, şu_adar(<şu kadar) 24/165, u_añıt(<o vakit) 14/92, yaşar_alıcı(Yaşar Halıcı) 14/68

2.1.2.8.2. Kelime İçinde Ünsüz Düşmesi

Asarcık ağzında kelime içinde ünsüz düşmesine diğerlerine oranla daha çok rastlanır. Özellikle -d-, -f-, -ğ-, -h-, -k-, -l-, -n-, -ñ-, -r-, -s-, -t-, -v-, -y-, -z- ünsüzlerinin kelime içinde düştüğü görülür.

-d- düşmesi:

Bölge ağzında -nd- biçimde çift ünsüz taşıyan bazı kelimelerde -d- ünsüzü düşer.

efenim(<efendim) 25/1, ğünüz(<gündüz) 24/166

-f- düşmesi:

Sonu çift ünsüzle biten kelimelerde -f- ünsüzü düşer.

yúka(<yufka) 6/33, çit(<çift) 10/56,

⁴⁰ A. M. ŞÇERBAK, "Tarihî Bakımdan Türkçe Kelimelerin Şekil Yapısı", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1994**, TDK Yay., Ank. 1996, s. 123.

⁴¹ Yervand V. SEVORTYAN, "Türk Dillerinde Kelime Başındaki Ünsüzlerin Düşmesi", **Bilimsel Bildiriler 1972**, TDK Yay., Ank. 1972, s. 543.

-ğ- düşmesi:

Asarcık ağzında kelime içinde sızıcılaşmış -ğ- ünsüzü düşer.

asgerliğe(<askerliğe) 17/16, bildüğümüz(<bildiğimiz) 19/2, çounu(<çoğunu) 25/25, deñil(<değil) 6/6, deñdi(<değışti) 18/1, dōru(doğru) 26/5, dūme(<düğme) 8/1, òlüm(<oğlum) 2/8, sālāyıp(<sağlayıp) 4/38, yeenim(yeğenim) 24/12

-h- düşmesi:

Bazı durumlarda alıntı ve Türkçe kelimelerin içindeki sızıcılaşmış h ünsüzleri düşer.

āşam(<aħşam<akşam) 1/27, daā(<daha) 2/1, ğapālū(<kahvaltı) 3/30, maāllesine(<mahallesine) 26/21, toūmu(<tohumu) 18/7, veyāud(veyahut) 6/11, yōsa(<yohsa<yoksa) 22/11

-k- düşmesi:

Kelime içinde ve ekleşme esnasında -k- ünsüzünün düştüğü görülür.

bitecük(<bitek-cik) 1/24, böyücek(<büyük-cek) 19/13, ğaşūnan(kaşık-ile-n) 14/222, uzāsa(uzak-sa) 1/15, yūsemiş(<yüksekmiş) 24/167

-l- düşmesi:

Bölge ağzında “anlamak” kelimesinde karşımıza çıkar.

ānadiñ mı(<anladın mı) 6/2, ānaşıldı(<anlaşıldı) 24/138

-n- düşmesi:

Bazı Türkçe ve alıntı kelimelerde içses -n- ünsüzü düşer.

cis(<cins) 19/12, geş(<genç) 6/26, işāllāh(<inşallah) 24/102, piriçden(<pirinçten) 14/232, puarda(<pınarda) 11/5, reçberliñi(<reçberliğini) 2/12

-ñ- düşmesi:

Bazı şahıs zamirlerinde ve şahıs eklerinde düştüğü görülür.

alemdesiñiz(<alemdesiñiz) 14/17, baā(<baña) 15/26, saā(<saña) 19/1, sora(<soñra) 26/3, yalūz(<yaluñuz<yalıñız)) 26/16

-r- düşmesi:

Bazı kelimelerde ve özellikle Kılavuzlu ve yöresi ağzında birçok ekte -r- ünsüzü düşmüştür.

atuk(<artık) 3/13, duruyodu(<dur-u-yo-du<duruyordu) 25/19, gelüle(<gel-ü-le<gelirler) 1/8, ğúúľü(<gürültü) 16/25, soña(<sonra) 15/3, toplūyodu(<topla-yo-du<topluyordu) 6/5, verüse(<ver-ü-se<verirse) 18/8, yimbeş(<yirmi beş) 4/32

-s- düşmesi:

Bölge ağzında alıntı bir kelimedede düzenli olarak -s- düşmesi görülür.

anarşitden(<anarşistten) 24/149, anarşit(<anarşist) 22/30

-t- düşmesi:

Asarcık ağzında alıntı kelimelerde, özellikle f ve s ünsüzlerinden sonra -t- ünsüzünün düştüğü görülür.

abdesini(<abdestini) 1/12, assubay(<astsubay) 12/65, çiftçilik(<çiftçilik) 18/6, poslārından(<postlarından) 6/30, terörisle(<teröristler) 10/94

-v- düşmesi:

Bölge ağzında bazı alıntı ve Türkçe kelimelerde -v- ünsüzü düşmüştür.

dödüle(<dövdüler) 8/26, duah(<duvak) 8/9, gılouzlū(<Kılavuzlu) 19/8, töbe(<tövbe) 1/16

-y- düşmesi:

Asarcık ağzında kelime içindeki y ünsüzü çoğunlukla düşer.

dijinci(<deyince) 6/39, greder(<greyder) 14/140, şētdiñ(<şey ettin) 12/50

-z- düşmesi:

Bu ünsüz düşmesi sadece “azıcık” kelimesinde karşımıza çıkar.

ēcü(<azıcık) 14/122

2.1.2.8.3. Kelime Sonunda Ünsüz Düşmesi

Bölge ağzında kelime ortasındaki ünsüz düşmesi kadar yaygın değildir. Asarcık ağzında -ğ, -h, -l, -n, -r, -t, -y, -z ünsüzlerinin kelime sonunda düştüğü görülür.

-ğ düşmesi:

Asarcık ağzında bir kelimedede karşımıza çıkar.

dā(<dağ) 7/38

-h düşmesi:

Ulama sırasında kelime sonunda -h ünsüzü düşer. İlk kelimenin sonunda ve ikinci kelimenin başında h ünsüzü varsa, birinci kelimenin sonundaki -h ünsüzü düşer.

ba_hocam(<bah hocam) 26/8, sali_homurtāñ(<Salih Homurtah'ın) 24/105, sevdalı_hastasına(<sevdalık hastasına) 7/48

-l düşmesi:

Özellikle ekleşme sırasında -rI->-lI- benzeşmesi sonucu oluşan şimdiki zaman ve geniş zaman üçüncü çoğul şahıslardaki çift l ünsüzlerinden ilki düşer.⁴² Bunların dışında bir örnekte -l düşmesi düzenli olarak karşımıza çıkar.

bi yo(<bir yol) 15/23

-n düşmesi:

Asarcık ağzında alıntı bir kelimedede karşımıza çıkar. Bununla birlikte ulama sırasında -n düşmesi meydana gelir.

zate(<zaten) 14/99, unū_çün(<onun için) 14/114

-r düşmesi:

Asarcık ağzında en çok görülen ses düşmesidir. Çoğunlukla ekleşme sırasında meydana gelir.

⁴² AYDIN, AA, s. 63-64.

bi(<bir) 26/6, bilü(<bilir) 19/13, biñmedile(<bin-me-di-le <binmediler) 12/67, fazlādu(<fazladır) 24/42, gāvurlā(<gavurlar<kafirler) 4/39, gidiyo(<gid-i-yo<gidiyor) 25/14, yahmişlā(<yah-mış-la<yakmışlar) 21/24, yimişle(<ye-miş-le<yemişler) 15/44

-t düşmesi:

Bazı Türkçe ve alıntı kelimelerin sonunda -t sesinin düştüğü görülür.

çif(<çift) 6/3, selbes(<serbest) 24/50, serbes(<serbest) 9/2, üs(<üst) 14/213

-y düşmesi:

İki kelime arasında ulama sırasında -y düşmesi meydana gelmiştir.

şè_yapim(<şey yapayım) 12/57

-z düşmesi:

Bir örnekte geniş zaman olumsuzluk ekinde -z düşmüştür.

olmā(<olmaz) 24/90

2.1.2.9. Ünsüz Türemesi

Asarcık ağzında ekleşme esnasında iki ünlü arasında türeyen ünsüzleri bir tarafa bırakırsak ünsüz türemesine fazla rastlanmaz. Bölge ağzında ünsüz türemesi kelime başında ve sonunda görülür. Kelime ortasında ise şahsî kullanımlardan ileriye geçememiş birkaç istisnâ vardır.

2.1.2.9.1. Kelime Başında Ünsüz Türemesi

Asarcık ağzında ünlüyle başlayan bazı kelimelerden önce h-, m-, y- ünsüzleri türemektedir.

h- türemesi:

Bölge ağzında h- türemesi birkaç örnekte görülür. Daha çok geniş-düz ünlülerden sonra h- türemesine rastlanır.

helbet(<elbet) 8/35, hālāhālā(<Allah Allah) 14/15, hāmbardan(<ambardan) 6/15, heyva(<ayva)⁴³

m- türemesi:

Asarcık ağzında bir örnek haricinde, ikilemelerde bolca karşımıza çıkar.

mákmañı(<ekmeğini) 24/127

afurculūh mafurculūh(<ahırcılık mahırcılık) 13/19, aşı maşı(<aşı maşı) 15/16, buyday muyday(<buğday muğday) 14/93,

y- türemesi:

Asarcık Gülveren ve yöresi ağzında bir kelimedede düzenli olarak karşımıza çıkar.

yèsir(<y-esir<esir) 24/51, yèsirsiñ(<y-esir-siñ<esirsin) 24/53

⁴³ Asarcıktan derlenen bu kelime incelemeye aldığımız metinler içinde yoktur. Ayrıca bu örnekler için bk. Astrid MENZ, "On Some Features Of Rumelian Turkish Dialects", **Türkçenin Ağzıları Çalıştay Bildirileri**, Boğaziçi Yay., İst. 2000, s. 102.

2.1.2.9.2. Kelime Ortasında Ünsüz Türemesi

Bölge ağzında yazı dilinde iki ünlü arasında türeyenler dışında, kelime ortasında ünsüz türemesi alıntı kelimelerde karşımıza çıkar. Kelime ortasında -t-, -h-, -y- ünsüzleri türemektedir.

āyit(<ait) 13/14, ğattiyen(<katiyyen) 11/16, mütayid(mütait) 14/124, şaiya(<şaiya) 12/29, zañite(<zaten) 14/77, zatten(<zaten) 14/66

Türkçe bir kelimedede -y- türemesine rastlanır.

deyne(<diye) 24/86

2.1.2.9.3. Kelime Sonunda Ünsüz Türemesi

Kelime sonunda ünsüz türemesi, kelime başı ve ortasına nazaran biraz daha yaygındır. Bölge ağzında kelime sonunda -d-, -k-, -m-, -n-, -t ünsüz türemelerine rastlanır.

-d türemesi:

Asarcık ağzında sadece bir kelimedede karşımıza çıkan -d türemesi, yaygın değildir.

belkid(<belki) 19/13

-k türemesi:

Bölge ağzında en çok karşılaşılan türeme -k türemesidir.

şindik(<şimdi) 19/6

Özellikle zarf-fiil eklerinin sonunda -k türemesiyle karşılaşıyoruz.

asgerdeykenek(<askerdeyken) 21/2, gelincik(<gelince) 3/23, inincik(<inince) 3/24

-m türemesi:

Asarcık ağzında zarf-fiilden sonra türeyen -m, sadece bir kelimedede karşımıza çıkar.

estükcem(<estikçe) 7/8

-n türemesi:

Bölge ağzında en çok karşılaşılan türemelerdendir.

keren(<kere) 24/103

ayrıca -m türemesi gibi zarf-fiillerden sonra da kelime sonu -n türemesiyle karşılaşıyoruz.

öpdükcen(<öptükçe) 7/28, verdükcen(<verdikçe) 10/119

-t türemesi:

Bölge ağzında bir kelimedede karşımıza çıkar.

belkit(<belki) 19/14

2.1.2.10. Göçüşme

Göçüşme genellikle iki komşu ünsüzün yer değiştirmesidir.⁴⁴ Bazen uygun yapıya ulaşmak için ünsüzler arasında göçüşme gerekebilir⁴⁵ Fonetik bir olay olduğu kadar telafuz

⁴⁴ AYDIN, AA, s. 65.

cihazlarının fizyolojik örgüsünden de doğma bir dil gelişmesi olan göçüşmenin, söz ve deyim zenginliği ve çeşnisi bakımından dilimiz için oldukça büyük önemi vardır.⁴⁶ Ancak bu ses olayının doğumu, gelişmesi, sebepleri henüz bilginlerce açıklanabilmiş değildir.⁴⁷

Asarcık ağzında rastladığımız göçüşmeleri şöyle sınıflandırabiliriz.

-ml->-lm-

melmekete(<memlekete) 10/120

-lb->-bl-

ğablime(<kalbime) 12/5

-mh->-hm-

zehmer(<zemher) 24/6

-pr->-rp-

kirpit(<kiprit<kibrit) 24/11

-ps->-sp-

tespi(<tepsi) 14/239

-ry->-yr-

meyramlarıñ(<meryemlerin) 12/63

-şy->-yş-

meşşur(<meşhur) 5/28

2.1.2.11. Hece Kaynaşması

Asarcık ağzında hece kaynaşmasına özellikle ekleşme sırasında rastlanır. Bölge ağzında iki ünlü arasında bulunan g, ğ, h, k, l, n, ñ, r, y ünsüzlerinin erimesiyle hece kaynaşması meydana gelir. Hece kaynaşmasında, ünsüz düşmesinde olduğu gibi kaybolan sesler fonksiyonlarını yine uzunluk şeklinde, kalan hecenin üstüne yüklerler.⁴⁸

āşda(<ağaçta) 25/20, bā(<bağı) 3/25, bilmök(<bil-me-yo-k̄ <bilmiyoruz) 19/15, bunnāñ(<bunların) 15/24, dē mi(<değil mi) 12/9, hasdāne(<hastahane) 15/6, ōmüzde(önümüzde) 25/2, sülāna(<silahına) 17/6, tōmlūh(<tohumluk) 22/8, unnā(<onlara) 21/18, uzāsa(<uzaksa) 1/15, yalūz(<yaluñuz>yalnız) 6/7, yellē(<yerleri) 3/3

Komşu iki kelimenin kaynaşmasıyla meydana gelen hece kaynaşmaları da vardır.

ertesōn(<ertesı gün) 21/53, nāber(<ne haber) 10/45, napıcañ(<ne yap-acak-ıñ<ne yapacaksın) 14/98, nōlcah̄(<ne ol-acah̄) 3/19, nōldu(<ne oldu) 12/37, nōliye(<ne ol-i-

⁴⁵ GEMALMAZ, “*Türkçenin Morfo-Sentaktik Yapısının Fonolojisine Etkileri*”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1992**, TDK Yay., Ank. 1995, s. 172.

⁴⁶ CAFEROĞLU, “*Anadolu Ağzlarındaki Metathese Gelişmesi*”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1955**, TDK Yay., Ank.1988, s. 1.

⁴⁷ bk. CAFEROĞLU, “*Anadolu Ağzlarındaki Metathese Gelişmesi*”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1955**, TDK Yay., Ank.1988, s. 2; Hasan EREN, “*Türk Dillerinde Metathese*”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1953**, TDK Yay., Ank.1988, s. 161.

⁴⁸ GÜLENSOY, “*Rumeli Ağzlarının Ses Bilgisi Üzerine Bir Deneme*”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1984**, TDK Yay., Ank.1987, s. 127.

ye<ne oluyor) 10/85, onların_epsi(<onların hepsi) 19/19, otâçede(<öte geçede) 4/34, şimdiki_ibi(<şimdiki gibi) 24/162

2.1.2.12. Hece Düşmesi

Asarcık ağzında hece düşmesi nadir görülen ses olaylarından. Bölge ağzında ancak iki kelimedede -ür'ün düşmesini tespit edebildik.

götdüler(<götürdüler) 15/30, getdü(<getirdi) 8/25

Bunların yanında şu kelimelerde de hece düşmesine rastlanır.

yandaki(<yanındaki) 15/10, önden(<önünden) 17/9

2.1.2.13. Kelime ve Cümle Vurgusu

Vurgu, bir hecenin ötekilere karşı aldığı durum; bir hecenin öteki veya ötekilerden daha fazla belirtilmesi demektir.⁴⁹ Buna kelime vurgusu da denir. Cümle vurgusu ise, cümleyi oluşturan kelimelerden birinin diğer kelimelerden daha baskılı söylenişidir.⁵⁰

Asarcık ağzında vurguyu kelime ve cümle vurgusu şeklinde iki bölümde inceleyeceğiz.

Türkçe, bilinen tarihi içinde kelime vurgusuna pek önem vermemiştir.⁵¹ Asarcık ağzında iki veya daha fazla heceli kelimelerde vurgu genellikle son hecededir.

bel'lü(<belli) 1/3, de'pe(<tepe) 26/8, sün'net(<sünnet) 14/2,

Yazı dilinde olduğu gibi, bu kelimeler eklerle genişletildiğinde vurgu son hece üzerine doğru kayar.

esgi'den(<eskiden) 18/1, ğapi'ye(<kapıya) 15/2, manda'sı(<mandası) 6/2, tüfeKler'iñ(<tüfeklerin) 17/10

Vurgulu heceleri kaynaşmış kelimelerde, son hecedeki vurgu kaynaşan hece üzerine aktarılır.⁵²

ço'cū(<çocuğu) 8/23, demir'cōñ(<demirci oğlunun) 4/44, ta'nīm(<tanı-ı m<tanyorum) 24/13, un'nā(<onlara) 3/5, yel'lē(<yerlere) 3/3,

Yazı dilinde vurguyu üzerine almayan ekler vardır. Bunlar, -ki, -ken, -(ı)nan, -inci(k) gibi eklerle -ma olumsuzluk ekidir. Bu ekler Asarcık ağzında da vurguyu üzerine almazlar.

asger'deykenek(<askerdeyken) 21/2, a'tincik(<atınca) 15/2, bi'lemem(<bilemem) 26/7, bur'daki(burdaki) 26/24, e'velki(<evelki) 20/1, ge'linci(gelince) 5/6, getü'rükene(<getirirken) 8/8, sır'tiñnan(<sırtın-ilen) 25/22, yan'daki(<yandaki) 15/10,

Yalın yer adlarında vurgu genellikle baş hecededir.⁵³ Bu kural şahıs isimleri için de geçerlidir.

⁴⁹ KORKMAZ, **Gramer Terimleri Sözlüğü**, TDK Yay., Ank. 1992, s. 168.

⁵⁰ AYDIN, AA, s. 68.

⁵¹ GEMALMAZ, "Türçenin Morfo-Sentaktik Yapısının Fonolojisine Etkileri", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1992**, TDK Yay., Ank. s. 171.

⁵² AYDIN, AA, s. 68.

⁵³ Ömer DEMİRCAN, "Birleşik Sözcük ve Birleşik Sözcüklerde Vurgu", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1977**, TDK Yay., Ank. 1978, s. 275.

'daşova(<Taşova) 26/9, 'ismayil(<İsmail) 25/5, 'kiselān(<Kesealan) 26/23,
'kūmbet(<Kūmbet) 21/6, 'mustafa(<Mustafa) 17/10, 'osman(<Osman) 21/34,
'termeden(<Termeden) 2/15

Yer isimlerinde birinci heceler açıksa, vurgu ikinci hece üzerine kaymaktadır.

a'sarcıa(<Asarcık'a) 14/30, ba'tuma(<Batum'a) 20/9, ğa'vā(<Kavak'a) 14/30, ğo'dōñ
mağllesi(Goden Oğlunun Mahallesi) 19/30

Asarcık ağzında cümle vurgusu genellikle yükleme en yakın yerdedir. Konuşmacı önem verdiği kelimeleri vurgulayarak belirtir. Bu sebeple konuşurken devrik cümleler oluşur.

bi dāda 'biz yatduh. 22/21

'bi ğósderümüş saru memet. 3/7

dúúnlerde işde 'oyun yapıyelā. 8/8

ğarağolā 'gine yörütdüm ben. 12/62

'meyva çōmuş ormannıh_öldü_çün. 5/19